

LBRIS

We know
books

Andrei Zarafiu

Instituții controversate de drept procesual penal

Editura C.H. Beck
București 2024

Cuprins

Cuvânt-înainte	IX
Abrevieri.....	XI
I. Extraactivitatea limitată a legii penale de procedură. Conceptul de retroactivitate aparentă. Controverse privind unele dintre manifestările sale judiciare	1
1. Considerații preliminare.....	1
2. Activitate și extraactivitate în ceea ce privește aplicarea în timp a legii penale de procedură	4
3. Retroactivitatea aparentă și ecourile sale judiciare	15
II. Reperete aplicării principiului <i>ne bis in idem</i> la nivel național. Ipoteze practice privind dublarea procedurilor	36
1. Dimensiunea istorică a principiului <i>ne bis in idem</i>	36
2. Perspectiva jurisprudenței europene în materia principiului <i>ne bis in idem</i>	38
3. Aplicarea în dreptul procesual penal român a principiului <i>ne bis in idem</i>	65
III. Riscurile discontinuității în activitatea de judecată. Restituirea cauzei la procuror după declanșarea funcției de judecată sau consecințele naționale ale unor dezlegări unionale în materie	70
1. Rolul procedurii camerei preliminare în asigurarea continuității activității de judecată	70
2. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene în cauza <i>ZX și Spetsializirana prokuratura</i>	74
3. Domeniul de aplicare a hotărârii Curții de Justiție a Uniunii Europene pronunțată la 21 octombrie 2021 în cauza <i>ZX și Spetsializirana prokuratura</i>	76
4. Consecințele și implicațiile naționale ale dezlegărilor unionale în materia posibilității restituirii cauzei la parchet.....	79
IV. Implicații actuale ale conceptului de autoritate de lucru judecat în materie penală.....	104
1. Considerații introductive.....	104
2. Noțiune. Caractere	105
3. Dimensiunea normativă a instituției.....	110
4. Condițiile autorității de lucru judecat.....	113
5. Domeniu de aplicare	115
5.1. Autoritatea de lucru judecat a hotărârilor instanțelor de judecată penale....	116
5.2. Autoritatea de lucru judecat a hotărârilor judecătorești de drepturi și libertăți și a judecătorești de cameră preliminară	118
5.3. Autoritatea de lucru judecat a hotărârilor instanțelor civile în procesul penal.....	125

V. Provocări și limite în cazul formelor de justiție negociată	129
1. Considerații introductive privind formele de justiție negociată	129
2. Perspectiva dreptului comparat asupra elementelor de justiție negociată	133
2.1. Principiul oportunității.....	133
2.2. Proceduri care au ca efect neparcurgerea unor etape sau stadii în faza urmăririi penale sau a judecății.....	135
2.2.1. Ordonanțele penale.....	135
2.2.2. Procedurile de recunoaștere a vinovăției	137
2.3. Proceduri simplificate sau abreviate.....	144
2.3.1. Proceduri abreviate care nu presupun recunoașterea vinovăției.....	144
2.3.2. Proceduri abreviate care presupun recunoașterea vinovăției.....	145
3. Acordul de recunoaștere a vinovăției.....	146
3.1. Considerații generale.....	146
3.2. Titularii acordului de recunoaștere a vinovăției	148
3.3. Obiectul acordului de recunoaștere a vinovăției.....	153
3.4. Condițiile încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției	156
3.5. Conținutul acordului de recunoaștere a vinovăției	157
3.6. Controlul jurisdicțional asupra acordului de recunoaștere a vinovăției....	161
3.6.1. Procedura în fața instanței de judecată	161
3.6.2. Standardul european în materia controlului jurisdicțional al acordului.....	163
3.6.3. Noțiunea de „pedeapsă nejustificată de blândă”.....	165
3.6.4. Retragerea ulterioară a consimțământului pentru încheierea acordului.....	168
4. Procedura judecății în cazul recunoașterii învinuirii.....	172
4.1. Natura juridică a instituției judecății în cazul recunoașterii învinuirii.....	172
4.2. Condițiile de admisibilitate a cererii de judecare în procedura recunoașterii învinuirii	175
4.3. Procedura judecății în cazul recunoașterii învinuirii	178
4.4. Disjungerea cauzei în cazul inculpaților care solicită judecata potrivit procedurii ordinare	180
VI. Manifestări procedurale ale formelor de competență a organelor de urmărire penală	183
1. Formele de manifestare a competenței în materie penală	183
2. Competența funcțională a organelor de urmărire penală.....	187
3. Relația dintre procuror și organele de cercetare penală	189
4. Relația dintre procuror și procurorul ierarhic superior.....	199
VII. Accesul la judecător în cazul soluțiilor de netrimitere în judecată	210
1. Funcțiile judiciare și funcțiile procesuale	210
2. Funcția procesuală de jurisdicție.....	214
3. Accesul la judecător ulterior finalizării urmăririi penale	218

VIII. Controverse privind natura atribuției judiciare a procurorului de a participa la procedurile jurisdicționale penale. Consecințe practice	231
1. Exercitarea funcției procesuale de acuzare în procedura de cameră preliminară și în faza judecătii.....	231
2. Cadrul normativ ce reglementează atribuțiile judiciare ale procurorului chemat a participa la ședința de judecată.....	232
3. Participarea procurorilor din cadrul DNA la soluționarea incidentelor contencioase din materia executării hotărârilor judecătorești penale	234
IX. Consecințele substanțiale ale nerespectării unor interdicții instituite prin măsuri procesuale. Alte aspecte procedurale în cauzele referitoare la infracțiuni privind circulația pe drumurile publice.....	245
1. Considerații introductive.....	245
2. Întrunirea aparentă a condițiilor cerute de situația premisă a infracțiunii prevăzută la art. 335 alin. (2) C.pen.....	246
3. Conduita organelor de constatare ca situație premisă pentru întrunirea elementelor constitutive ale infracțiunii prevăzute de art. 337 C.pen.....	255
X. Provocări judiciare în cazul raportului dintre funcția procesuală de jurisdicție și cea de apărare. Sancționarea excesului sau îngrădirea apărării?.....	265
1. Excesul în cazul sancționării avocatului care lipsește de la efectuarea serviciului profesional fără a-și asigura substituirea.....	266
2. Dublarea artificială a apărării prin menținerea delegației avocatului desemnat din oficiu și după prezentarea avocatului ales	277
2.1. Aspecte preliminare. Standardul european în materia dreptului la apărare	278
2.2. Componenta jurisprudențială.....	286
2.3. Componenta principială.....	288
3. Îmistiuni ale autorităților judiciare în relația dintre avocat și clientul său; atribuirea de conotații penale activității profesionale a avocatului.....	294
XI. Manifestări procesuale ale delegării între organe judiciare cu competențe funcționale diferite. Extinderea percheziției domiciliare la locurile învecinate	303
1. Considerații privind delegarea ca formă de prorogare a competenței.....	303
2. Competența funcțională de a dispune extinderea percheziției domiciliare la locurile învecinate.....	307
3. Existența unui control <i>a posteriori</i> al încheierilor pronunțate de judecătorul de drepturi și libertăți în cadrul procedurii de cameră preliminară.....	315
Bibliografie	319
Index	325

I. Extraactivitatea limitată a legii penale de procedură. Conceptul de *retroactivitate aparentă*. Controverse privind unele dintre manifestările sale judiciare

1. Considerații preliminare

*Justiția aproape nu e altceva decât formalitate și ceremonie*¹, astfel că tributar sensului său primar, și în limbajul comun, termenul de *procedură* desemnează un ansamblu de forme, acte sau formalități. Catalizatorul manifestărilor concrete ale acestui ansamblu articulat este fără îndoială norma de procedură. Odată devenită activă, norma de drept procesual, oricare ar fi obiectul său de reglementare, permite realizarea sau manifestarea dinamică a unui act de procedură prin trecerea sa de la *forma virtuală*, întotdeauna perfectă, prefigurată la nivel normativ, la *forma concretă*, exprimată judiciar. În acest proces continuu de transpunere a formelor procedurale, modificarea conținutului lor original determină o patologie a instrumentelor (actelor) în care se obiectivează, deficiența care trebuie constatată și remediată. În esență, acesta este mecanismul prin care se manifestă judiciar principiul fundamental al legalității în dreptul formal, indiferent că vorbim de procedura penală sau de cea civilă².

Așadar, legea este nu doar condiția, ci și premisa procedurii. Nu întâmplător legalitatea a fost și este principiul esențial al procedurii, pentru că epifania normării sau a reglementării în conștiința umană s-a născut din interdicțiile primare. Mai mult, legea de procedură activă reflectă, pe plan juridic, valorile politico-sociale și chiar culturale ale unei comunități determinate într-un moment punctual al dezvoltării sale istorice, fiind o veritabilă oglindă a vieții unui popor („*Les moeurs et la culture d'un peuple se lisent dans sa procédure*” – Paul Violet). Prin urmare, acest ansamblu de consecințe pozitive și negative generat de raportul funcțional dintre norma de procedură și subiectul oficial chemat să o aplice este declanșat de o caracteristică esențială a normei – atributul de a fi activă.

Ca în cazul oricărei alte *legi* și activitatea legii penale de procedură se manifestă în raport cu cele două coordonate esențiale, *spațiul* și *timpul*. Acestea fixează reperiile majore ale mecanismului de aplicare a legii procesual penale fie că vorbim de o normă juridică *ut singuli*, fie de un ansamblu coordonat și codificat. În mod

---

¹ P. Ayrault, L'ordre, formalité et instruction judiciaire, Lyon, 1642 (Livre I, art. 1, nr. 2), apud I. Tanoviceanu, Tratat de Drept și Procedură penală, ed. a 2-a, Tipografia „Curierul judiciar”, vol. IV, București, 1927, *Prefață*, p. 1.

² Pentru capcanele și provocările aplicării acestui principiu în dreptul formal, a se vedea și V.M. Ciobanu, Drept procesual civil, ed. a 2-a, revăzută și adăugită de Tr.C. Briciu, C.C. Dinu, Ed. Național, București, 2018, p. 88-91; G. Boroș, M. Stancu, Drept procesual civil, ed. a 4-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 27.

tradițional, în sistemul nostru național, regulile sau principiile care guvernau aplicarea normelor de drept procesual penal nu au fost niciodată normate în mod expres, doar excepțiile au beneficiat de o reglementare de sine stătătoare. Absența unor dispoziții exprese pentru regulile de bază ale aplicării legii procesuale penale a fost justificată prin aceea că, spre deosebire de legea penală materială care poate fi aplicată chiar fără a fi activă potrivit principiului universal *favor rei*, mecanismul de aplicare a legii formale corespunde tiparului general de aplicare a oricărei legi, ancorat în reperele fixate la nivelul legii fundamentale. Doar excepțiile de la aceste reguli de bază au avut nevoie de tușe normative distincte pentru că se aplică unor situații particulare.

Arhitectii actualului Cod de procedură penală au optat pentru o reglementare expresă a principiilor de bază ale aplicării normelor procesuale penale, opțiune care se înscrie în tendința de suprareglementare¹ ce pare a caracteriza noua legislație fundamentală în materie penală. Singura explicație funcțională (neexprimată public, ci doar bănuită la nivel personal) pentru o astfel de opțiune care pare doar accidentală și fără a corespunde neapărat liniei europene moderne este intenția asumată a legiuitorului de a plasa instituția principiilor fundamentale ale procesului și a regulilor de bază ale aplicării normelor procesuale într-un *sistem legal*, abandonând sistemul teoretic anterior, fluctuant în conținut, dar mai acoperitor în aplicare².

Atât din perspectivă spațială, dar și temporală, regulile actuale (identice în conținut cu regulile tradiționale, dar necodificate explicit) privind aplicarea legii penale de procedură au fost plasate sub acțiunea unui principiu, dar și a unor excepții.

¹ Fără îndoială că acest *exces de reglementare* pare a fi fost conceput ca o garanție sigură împotriva arbitrarului în activitatea judiciară. Cei aproape 10 ani scurși de la intrarea în vigoare a actualului Cod de procedură a demonstrat însă că, paradoxal, abundența regulilor explicite are potențialul de a afecta caracterul exclusiv *dinamic* al interpretării și aplicării normelor de procedură. Or, doar această însușire legitimează demersul principalului interpret al normei de procedură – organul judiciar – să facă *ca legea să vorbească și atunci când aceasta tace (nu este nici precisă, nici clară și nici categorică)* – I. Tanoviceanu, op. cit., vol. IV, p. 49. Astfel, în contextul suprareglementării, absența unei dispoziții punctuale va fi percepută de sistemul judiciar ca o anomalie normativă, generând false reacții de autoapărare, le fel de nocive, care pot conduce la cristalizarea unei tendințe de transfer către autorități consacrate (Înalta Curte de Casație și Justiție sau Curtea Constituțională) a unor atribute specifice jurisdicției de drept comun. Iată justificarea avalanșei de sesizări inadmisibile în vederea pronunțării unor dezlegări prealabile sau constatării unor neconformități cu legea fundamentală ce nu sunt în realitate decât încercări de transfer a unor competențe funcționale obișnuite.

² A se vedea în acest sens explicațiile elocvente, exprimate sub imperiul Codului vechi, dar actuale, în ceea ce privește fundamentul teoretic, ale prof. Volonciu, cu privire la noțiunea de sistem al principiilor procesuale penale și diferențelor de concepții juridice referitoare la acesta în *N. Volonciu*, Tratat de procedură penală. Partea generală, vol. I, ed. a 3-a, revizuită și adăugită, Ed. Paideia, București, 1997, p. 77-80. În ceea ce mă privește, consider că dezavantajul major al trecerii la sistemul legal este limitarea posibilităților de manifestare judiciară pentru că ceea ce conferă unei reguli valoarea de principiu fundamental nu este recunoașterea normativă expresă, ci atributele sale intrinseci, date de ansamblul normelor în care se exprimă: aplicabilitatea generală, directă și prioritară.

Excepțiile, a căror existență este evocată expres la nivel normativ, au natura unor forme de *extraterritorialitate* sau *extraactivitate* a legii penale de procedură. Așadar, din punct de vedere al spațiului, principiul care stabilește mecanismul și limitele de aplicare a normelor de drept procesual penal este cel al **teritorialității**. Art. 13 alin. (2) C.proc.pen. îl explică normativ arătând că *legea procesuală penală română se aplică actelor efectuate și măsurilor dispuse pe teritoriul României, cu excepțiile prevăzute de lege*.

Cum noțiunea de teritoriu al României este definită legal în materie substanțială [art. 8 alin. (2) C.pen.], același înțeles anume explicat trebuie avut în vedere și la nivel procesual. Principiul teritorialității este exprimat doctrinar¹ prin adagiul *locus regit actum* care proclamă și transpune inclusiv pe plan procesual o preferință ce ține de suveranitatea națională (*lex fori*). Prin urmare, criteriul spațial în raport cu care se aplică legea procesual penală este locul desfășurării procedurilor judiciare, spre deosebire de legea penală materială unde relevanța are locul săvârșirii infracțiunii. În egală măsură, regula ubicuității aplicabilă chiar în materie procesual penală în privința principalului criteriu spațial în funcție de care se determină competența teritorială nu poate fi extinsă, prin analogie, și în ceea ce privește mecanismul de operare a principiului teritorialității.

În contextul ansamblului de acte fragmentare care alcătuiesc procesul penal, problema conflictului nu poate apărea, în mod natural, decât cu privire la un anumit act, privit în individualitatea sa (prin urmare, prin raportare la ansamblul actelor, coexistența unor legi de procedură aparținând unor sisteme naționale diferite este posibilă).

Din perspectiva modului de manifestare, *excepțiile* de la principiul teritorialității pot fi circumscrise unora dintre următoarele mari categorii de situații:

- când actelor efectuate sau măsurilor dispuse în afara teritoriului României li se aplică totuși legea procesual penală română [este cazul recunoașterii și executării hotărârilor penale și a actelor judiciare române în străinătate conform Titlului V, Capitolul IV din Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, republicată²; este cazul instanțelor militare române care, în mod excepțional, pot judeca chiar pe teritoriul altor state militarii români sau membrii unei forțe multinaționale, în condițiile restrictive ale art. 62 alin. (2) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară³];

- când acte efectuate sau măsuri dispuse în afara teritoriului României potrivit legii procesual penale străine vor fi producătoare de consecințe juridice în cadrul procedurilor judiciare penale desfășurate pe teritoriul României (este cazul formelor de cooperare judiciară internațională în materie penală pentru care România este stat solicitant: comisii rogatorii internaționale active, procedurile de extrădare privind

---

¹ V. Rămureanu, Aplicarea normelor procesual penale în spațiu, în Revista Română de Drept nr. 1/1975, p. 82, apud I. Neagu, Tratat de procedură penală, Ed. Pro, București, 1997, p. 47.

² M.Of. nr. 411 din 27 mai 2019.

³ M.Of. nr. 1104 din 16 noiembrie 2022.

executarea mandatului european de arestare emis în alt stat, recunoașterea și executarea hotărârilor penale și a actelor judiciare străine etc.);

- când unor acte sau măsuri ce ar trebui efectuate, respectiv dispuse, pe teritoriul României nu le poate fi aplicată legea procesual penală română (este cazul imunității de jurisdicție ce împiedică aplicarea legii penale substanțiale române, potrivit art. 13 C.pen. și care determină, pe cale de consecință, și o imposibilitate de aplicare a legii de procedură).

2. Activitate și extraactivitate în ceea ce privește aplicarea în timp a legii penale de procedură

Din perspectiva *criteriului temporal*, aplicarea legii penale de procedură naște cele mai multe provocări, acestea fiind, de altfel, și obiectul principal al analizei noastre. Dincolo de aplicarea succesivă a mai multor seturi de norme procesuale, aplicarea legii în timp implică de multe ori și o incidență simultană a acestora. De aici și conflictul și, pe cale de consecință, o anumită formă de preferință prin care acesta este tranșat.

La nivel general, aplicarea în timp a normelor procesual penale se circumscrie principiului unic, aplicabil tuturor normelor juridice naționale, care decurge din regula constituțională prevăzută de art. 15 alin. (2) din Legea fundamentală: „*legea dispune numai pentru viitor, cu excepția legii penale sau contravenționale mai favorabile*”. În materie procesual penală, această regulă generală este consacrată expres în cuprinsul art. 13 alin. (1) C.proc.pen: *legea procesuală penală se aplică în procesul penal actelor efectuate și măsurilor dispuse, de la intrarea ei în vigoare și până în momentul ieșirii din vigoare, cu excepția situațiilor prevăzute în dispozițiile tranzitorii*.

Aceste dispoziții cu caracter de *lex generalia* consfințesc, și pentru actualul Cod, una din regulile de bază ale procedurii concentrate în principiul actualității sau activității normelor de drept procesual penal – *tempus regit actum*. Actualitatea legii de procedură a fost analizată ca o consecință derivată (dar tot sub forma unui principiu de bază) a principiului fundamental, cu caracter primar, al legalității procedurii penale¹.

Enunțând eficiența limitată a normelor de procedură penală principiul stabilește că orice act de procedură nu poate fi îndeplinit decât în conformitate cu normele în

---

¹ I. Tanoviceanu, op. cit., vol. IV, p. 36. Pentru autor, la baza dreptului procedural penal stau trei principii fundamentale care se desprind din caracterul de ordine publică și din interesul specific al normelor de procedură penală: principiul realității, principiul legalității și principiul obligativității. Din aceste principii cu caracter primar derivau o serie de alte principii, tot fundamentale, dar secundare. Aceeași tripartită clasificare este preluată și de un alt procedurist consacrat care însă abordează problema aplicării în timp drept o chestiune de element al „legii de formă” (al normelor formale) alături de altele precum: caracterul, interpretarea și izvoarele. A se vedea I. Ionescu-Dolj, Curs de procedură penală română, Ed. Socec SA, București, 1940, p. 12, 21-25.

vigoare din momentul efectuării sale. Intervalul de timp dintre intrarea și ieșirea din vigoare a unei legi de procedură reprezintă cadrul activității sale, în sensul că aceasta se va aplica doar actelor efectuate în acest interval. Spre deosebire de legea substanțială, legea de procedură sau formală nu se aplică faptelor și persoanelor, *ci actelor*. Astfel, caracterul activ al legii de procedură nu poate fi examinat în raport cu data când s-a săvârșit infracțiunea, ca în cazul legii penale, ci cu data când se desfășoară activitatea procesuală, față de care legea de procedură este activă¹.

Cum Curtea Constituțională nu a alocat dispozițiilor procesual penale un regim juridic distinct, nici în ceea ce privește existența lor normativă și nici eficacitatea lor, chestiunile legate de momentul intrării și ieșirii din vigoare nu reclamă o analiză autonomă, întrucât cunosc aceleași provocări și manifestări ca în cazul oricăror altor norme juridice.

Experiențele recente au arătat însă cât de important și atent trebuie tratată judiciar declararea ca neconstituțională a unei norme procedurale când, deși formal aceasta continuă să existe, totuși nu mai poate fi aplicată, devenind ineficace prin efectul legii. În acest sens, potrivit art. 31 alin. (3) din Legea nr. 47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, republicată² dispozițiile declarate neconstituționale de către Curtea Constituțională își *încetează efectele juridice* la trecerea a 45 de zile de la publicarea deciziei dacă, în acest interval, Parlamentul sau Guvernul, după caz, nu pune de acord prevederile neconstituționale cu dispozițiile Constituției. Pe durata termenului de 45 de zile, dispozițiile constatate ca fiind neconstituționale *sunt suspendate de drept*.

Consecințele principiului actualității au fost concentrate în următoarele reguli, enunțate doctrinar³, dar acceptate fără rezerve la nivel practic:

- norma de drept procesual, din momentul ieșirii sale din vigoare, nu se mai aplică actelor procesuale și procedurale ce se efectuează după această dată, chiar dacă se referă la o cauză începută sub imperiul ei;
- norma de drept procesual intrată în vigoare nu se aplică actelor și lucrărilor îndeplinite potrivit dispozițiilor legii anterioare;
- norma nouă de drept procesual penal se aplică tuturor actelor și lucrărilor de procedură ce se efectuează după intrarea ei în vigoare, fără a se face deosebire dacă procesul penal a fost pornit sub norma nouă sau sub forma veche.

Cu privire la aceste reguli cristalizate sub imperiul legii vechi de procedură, dar necontestate jurisprudențial și în contextul aplicării actualului Cod, în literatura de specialitate⁴ s-a remarcat în mod întemeiat apariția unor inovații legislative menite să le contracize, dar care se plasează într-o zonă de neconstituționalitate evidentă.

---

¹ A se vedea G. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 44-45. În doctrină s-a afirmat că, spre deosebire de legea penală, care poate fi și altfel decât activă, legea procesuală în principiu nu poate fi retroactivă, nici ultraactivă – N. Volonciu, op. cit., vol. I, p. 68.

² M.Of. nr. 807 din 3 decembrie 2010.

³ Idem, p. 45-46. A se vedea, în acest sens, și A. Crișu, *Drept procesual penal*. Partea Generală, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 52-53.

⁴ Gh. Mateuț, *Procedură penală*, Partea generală, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 105.

Astfel, cu privire la soluțiile de practică judiciară¹ consacrate în trecut, care pledau, în cazul modificării legii privind compunerea completului de judecată intervenită între închiderea dezbaterilor și pronunțarea hotărârii, pentru imposibilitatea soluționării cauzei în compunerea veche, fiind necesară reluarea judecății în fața completului alcătuit potrivit noii legi, s-a arătat că o astfel de consecință nu ar mai fi posibilă în contextul art. IV din Legea nr. 207/2018², care stabilea că noile dispoziții privind judecarea apelurilor în materie penală în complet de 3 judecători se aplică doar cauzelor înregistrate pe rolul instanțelor după intrarea în vigoare a legii³.

Aplicarea așadar a regulii generale pe care o evocă principiul actualității nu comportă dificultăți atunci când întreaga activitate procesuală corespunzătoare unei cauze penale se desfășoară sub incidența unui singur set de norme procesuale. Provocările apar în zona de interferență a două legi sau norme consecutive, identice sub aspectul obiectului, respectiv al raportului juridic procesual pe care îl reglementează, dar diferite sub aspectul conținutului normativ.

Acest context de suprapunere normativă reprezintă, din punct de vedere juridic, condiția premisă pentru activarea excepțiilor de la regula *tempus regit actum*, ipoteză denumită juridic situație tranzitorie. Din această perspectivă, caracteristicile situației tranzitorii sunt:

(i) modificarea normativă pe care o presupune; nu există situație tranzitorie propriu-zisă atunci când dispozițiile unei legi sunt preluate *tale quale* în legea nouă. Succesiunea de acte normative nu este suficientă, prin ea însăși, pentru a naște ipoteza care face operantă excepția de la principiul actualității, ci înlocuirea dispoziției, a conținutului normativ efectiv. Chiar sub imperiul legii vechi doctrina⁴ califica situația tranzitorie drept momentul în care dispozițiile unei legi sunt înlocuite de dispozițiile unei legi noi;

(ii) identitatea obiectului de reglementare, în sensul că normele sau legile consecutive vizează același raport juridic procesual penal sau aceleași manifestări procedurale;

(iii) identitatea de context procesual, în sensul că raportul juridic sau actul de procedură supus virtual ambelor reglementări se manifestă judiciar într-o cauză unică pentru care devin incidente două legi ori norme de procedură.

Prin urmare, în cazul situației tranzitorii, aplicarea în timp a normelor procesual penale nu mai este guvernată de regula obișnuită pe care o presupune principiul actualității, ci de regula specială, instituită prin dispoziția tranzitorie reglementată pentru fiecare situație concretă în parte.

¹ I. Neagu, op. cit., 1997, p. 33.

² M.Of. nr. 636 din 20 iulie 2018.

³ Autorul critică, în mod fundamentat, acest text pentru lipsa sa de echitate în tratarea cauzelor aflate în curs de judecată, precum și pentru caracterul imprevizibil, critici aduse și de alți autori: a se vedea, în acest sens, A. Zaruțiu, R. Slăvoiu, Completul de apel în materie penală – modificare legislativă. Dispoziție tranzitorie, 30 iulie 2018 (<https://www.juridice.ro/594604/completul-de-apel-in-materie-penala-modificare-legislativa-dispozitie-tranzitorie.html>).

⁴ S. Kahane, Situațiile tranzitorii în succesiunea legilor de procedură penală, în Revista Română de Drept nr. 6/1967, p. 48-58, apud N. Volonciu, Tratat, op. cit., vol. I, p. 70.

Indiferent că privește un raport juridic punctual sau un ansamblu de raporturi procesuale (este cazul modificării semnificative a legislației procesuale, prin înlocuirea unui cod cu altul nou), situația tranzitorie este, prin natura sa, limitată temporal. Ca orice zonă de interferență normativă, situația tranzitorie se epuizează în mod natural, caz în care regula generală, existentă latent prin acțiunea principiului care o proclamă, devine din nou activă.

Așadar, situația tranzitorie reprezintă premisa funcțională pentru activarea dispoziției tranzitorii, dispoziție specială ce are vocația de a antrena o excepție de la principiul activității. Trei sunt opțiunile normative ce pot fi asumate printr-o dispoziție tranzitorie, însă doar două dintre acestea au natura unor veritabile excepții. Reluând explicația anterioară, redarea, în cuprinsul dispoziției tranzitorii, a regulii generale pe care o evocă însuși principiul activității nu ne plasează, în mod evident, în sfera de acțiune a unei excepții propriu-zise.

Din punct de vedere al tehnicii de legiferare, această modalitate de dublare a regulii generale a fost întotdeauna intens utilizată. Dacă sub imperiul legislațiilor anterioare absența reglementării exprese a principiului *tempus regit actum* justifica evocarea regulii generale ori de câte ori apărea situația tranzitorie, după consacrarea normativă în actualul art. 13 alin. (1) C.proc.pen., aplicarea aceleiași metode de normare¹ își poate găsi probabil rațiunea în dorința de a sublinia importanța sa funcțională, de a înlătura orice virtual dubiu jurisprudencțial cu privire la incidența sa și de a accentua existența limitată a excepțiilor.

Singurele forme propriu-zise de extraactivitate a legii de procedură, care ies din sfera de incidență a principiului actualității, rămân la nivel generic ultraactivitatea și retroactivitatea. Înainte de a le analiza limitele și posibilitățile de manifestare în sistemul nostru procesual, trebuie subliniat că regimul acestor posibile excepții de la regula *tempus regit actum* împrumută caracterele normei care le instituie. În acest sens, unicul scop funcțional al dispoziției tranzitorii este să tranșeze conflictul generat de suprapunerea legilor consecutive fie prin accentuarea regulii deja consacrate, fie prin reglementarea unei excepții.

Așadar, o dispoziție tranzitorie este dublu specializată, atât prin obiectul său de reglementare, ce nu poate fi extins în mod artificial dincolo de finalitatea funcțională care îi justifică existența normativă, cât și prin natura sa temporară. Sfera restrânsă și specială de aplicare a dispozițiilor tranzitorii operează și în cazul situațiilor tranzitorii complexe generate de intrarea în vigoare a unei noi legislații fundamentale, fiind stabilită de multe ori chiar în preambulul actului normativ în care sunt înglobate.

De exemplu, fixând în mod imperativ limitele obiectului său de reglementare, art. 1 din Legea nr. 255/2013 stabilește că, în principal, „prezenta lege are ca obiect punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, prin reglementarea situațiilor tranzitorii rezultând din intrarea sa în vigoare”.

---

¹ Art. 3 din Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală (M.Of. nr. 515 din 14 august 2013) nu face altceva decât să transpună, în mod lipsit de echivoc, regula actualității: „Legea nouă se aplică de la data intrării ei în vigoare tuturor cauzelor aflate pe rolul organelor judiciare, cu excepțiile prevăzute în cuprinsul prezentei legi”.

Inclusiv la nivel teoretic este dificil de justificat funcțional extinderea prin analogie a acestui tip de dispoziții speciale care funcționează pentru o situație tranzitorie concretă. De altfel, chiar și sub imperiul vechii reglementări, opinia doctrinară susținută cu autoritate de profesorul Theodoru, potrivit căreia legea de punere în aplicare a unui nou cod de procedură penală prevede „dispoziții cu caracter general, aplicându-se ori de câte ori o lege nouă aduce modificări dispozițiilor codului” a rămas izolată, succesiunea legilor ulterioare de modificare a Codului dovedind că legiuitorul a ales să stabilească de fiecare dată dispoziții speciale pentru situațiile tranzitorii.

În sistemul italian, excepțiile de la principiile care guvernează aplicarea legii procesuale sunt abordate drept limite ale eficacității în spațiu și timp ale regulilor procedurale. Fundamentându-se pe același reper constituțional inflexibil – „*legea nu dispune decât pentru viitor*”, în cazul succesiunii în timp a mai multor legi de procedură, principiul general este cel care recunoaște legii noi o eficacitate nelimitată pentru viitor (cu excepția situației legilor temporare, de tranziție), simultan cu o ineficacitate completă pentru trecut¹.

Această regulă, fără a fi normată în mod expres, este plasată în aria de acțiune a principiului *tempus regit actum* (specific nu doar materiei procesual penale) și a corolarului său denumit *ius superveniens*, operant în cazul raporturilor juridice deja consolidate sub imperiul legii vechi și care continuă să fie disciplinate de aceasta [expresia are în vedere legea nouă care devine eficace (*sopravvenuta*) după nașterea unui raport juridic specific].

Și în cazul sistemului italian este subliniată imposibilitatea aplicării prin analogie, în materie procesual penală, a criteriilor și mecanismelor de aplicare a legii substanțiale circumscrise principiului *favor rei* și care permit inclusiv aplicarea retroactivă a dispozițiilor mai favorabile². Manifestări controversate la nivel judiciar ale principiului au determinat intervenții unificatoare din partea Secțiilor Unite ale Curții de Casație Italiene. Astfel, în cazul modificărilor legislative intervenite în cursul aceluiași proces în materia eficacității probelor (din perspectiva sancțiunii proprii sistemului italian – *inutilizzabilità della prova*³) s-a stabilit că regula *tempus regit actum*, dat fiind arcul temporal de multe ori consistent în care probele se manifestă, trebuie raportată la momentul aprecierii probelor (momentul actual) și nu la momentul câștigării acestora (momentul trecut). Prin urmare, o probă câștigată sub imperiul legii vechi în mod legal devine inutilizabilă dacă, după intrarea în vigoare a legii noi, aceasta nu mai este permisă de lege sau are reglementată o procedură mai protectivă de administrare⁴.

---

¹ A se vedea în acest sens *M. Mercone*, *Diritto processuale penale*, IX ediție, Ed. Giuridiche Simone, Napoli, 2003, p. 14.

² *Idem*, p. 15.

³ *L. Della Ragione*, *Manuale di Diritto processuale penale*, V ediție, Nel Diritto Editore, Molfetta, 2019, p. 197-200; *O. Dominioni*, în *O. Dominioni et alii*, *Procedura penale*, sista ediție, G. Giappichelli Editore, Torino, 2018, p. 279-283; *F. Izzo*, *Manuale di Diritto processuale penale*, XXI ediție, Ed. Giuridiche Simone, Napoli, 2013, p. 114-116.

⁴ *A. Gaito*, în *O. Dominioni et alii*, *Procedura penale*, sista ediție, G. Giappichelli Editore, Torino, 2018, p. 30; Hotărârea din 25.02.1998.

În schimb, în ipoteza succesiunii în timp a unor norme în materia măsurilor care afectează libertatea individuală (măsurii provizorii, de tip preventiv), s-a stabilit că normele care reglementează așa-numitul *status custodiae* al acuzatului au în principal natură substanțială și nu procesuală, astfel că aplicarea acestora în timp va fi guvernată de regulile proprii legilor penale (*favor rei*), fiind permisă pe cale de consecință inclusiv ultraactivitatea normei mai favorabile¹.

În raport cu aceste elemente de drept comparat, trebuie remarcat faptul că, în sistemul nostru procesual, la nivel principal, legiuitorului pare că îi este transferată, în mod anticipat, abilitatea de a tranșa, în mod exclusiv, problematica tranziției în cazul legilor consecutive. Există așadar o unică formă de stabilire a preferinței în ipoteza conflictului de norme în situații tranzitorii – *cea legală*. Această exclusivitate nu poate fi contestată pe cale judiciară, după cum nicio formă de interpretare a dispozițiilor tranzitorii nu poate legitima instituirea vreunui caz de extraactivitate perpetuă, care să se manifeste și dincolo de ipoteza funcțională care i-a validat existența.

În egală măsură, nicio formă de extraactivitate a normelor procesuale nu are efect iradiant, în sensul că nu are aptitudinea de a contamina, prin extindere, întregul corp normativ în care se regăsește. În acest sens s-a pronunțat și instanța supremă, arătând, de exemplu, că în cazul unei dispoziții tranzitorii care permite ultraactivitatea normativă, nu va ultraactiva întreaga lege de procedură ieșită din vigoare, ci doar normele indicate expres în dispoziția tranzitorie².

Indiferent de tipul legislației în vigoare de-a lungul evoluției istorice a sistemului nostru procesual, nu au existat rezerve jurisprudențiale sau doctrinare³ în a trata *ultraactivitatea* ca o veritabilă excepție de la principiul actualității legii penale de procedură. Ultraactivitatea presupune o extindere a eficacității unei norme, pe un aspect punctual, și după momentul ieșirii sale din vigoare. În considerarea tripartitei clasificări a normelor de drept procesual penal, la nivel teoretic se consideră că doar normele de competență și, mai rar, unele norme de procedură au capacitatea de a ultraactiva, nu și normele de organizare⁴.

¹ Idem, p. 31; Hotărârea din 24.09.2003.

² I.C.C.J., Secția penală, decizia nr. 1136 din 31.03.2014 (www.scj.ro). Pentru soluții de practică judiciară corespunzătoare codului vechi referitoare la imposibilitatea extinderii cazurilor de ultraactivitate pe cale de interpretare, a se vedea *N. Volonciu*, op. cit., Tratat, vol. I, p. 72.

³ *T. Pop*, Drept procesual penal, vol. I, Tipografia Națională Cluj, 1946, p. 210. Potrivit autorului, legea procesuală penală „nu este nici ultraactivă, fiindcă nu se mai poate aplica proceselor sau actelor ce intervin sau continuă după scoaterea ei din vigoare, căci acestora li se aplică imediat legea nouă; excepție putând fi numai legea, care modifică competența unei instanțe, dar fără a desființa instanța însăși”. *N. Volonciu*, Drept procesual penal, Ed. didactică și pedagogică, București, 1972, p. 39. Potrivit autorului: „Spre deosebire de legea penală, care poate fi și altfel decât activă, legea procesuală în principiu nu poate fi retroactivă, nici ultraactivă. O anumită procedură, reglementată de legea aflată în vigoare, nu se aplică actelor procedurale anterior îndeplinite; nu este posibilă nici situația inversă, ca o lege ieșită din vigoare să producă efecte procesuale în continuare, aplicându-se în viitor”. În același sens, *S. Kahane*, Situațiile tranzitorii în succesiunea legilor de procedură penală, în *Revista Română de Drept* nr. 6/1967, p. 50.

⁴ *Gr.G. Theodoru*, Tratat de drept procesual penal, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 47.